

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ ПІД ЧАС МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

CERTAIN ISSUES OF THE ADMISSIBILITY OF EVIDENCE OBTAINED IN THE COURSE OF INTERNATIONAL LEGAL ASSISTANCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Верхогляд-Герасименко О.В., к.ю.н.,
старший викладач кафедри кримінального процесу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
orcid.org/0000-0003-3461-0483

У статті здійснено комплексний аналіз інституту міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні крізь призму забезпечення допустимості доказів, отриманих у порядку цієї форми міжнародного співробітництва. Обґрунтовано, що специфіка процесуальної діяльності іноземних компетентних органів, а також складність нормативного регулювання міжнародної правової допомоги зумовлюють необхідність застосування особливого підходу до оцінки відповідності отриманих матеріалів вимогам кримінального процесуального законодавства України. Проаналізовано положення Кримінального процесуального кодексу України, які визначають загальні та спеціальні критерії допустимості доказів, а також норми багатосторонніх і двосторонніх міжнародних договорів України у сфері міжнародної правової допомоги. Особливу увагу приділено процедурним вимогам до складання та направлення запитів про міжнародну правову допомогу, умовам застосування кримінального процесуального законодавства запитуючої держави під час виконання процесуальних дій на території запитуваної держави, а також значенню чіткого формулювання таких вимог у змісті запиту. Розкрито проблемні аспекти виконання запитів у державах з різними правовими системами, зокрема англосаксонського та континентального типу, що можуть впливати на подальшу процесуальну оцінку доказів у національному кримінальному провадженні. Окремо досліджено питання визначення належних уповноважених (центральної) органів України у сфері міжнародної правової допомоги та допустимості прямих зносин між компетентними органами держав. Зроблено висновок, що забезпечення допустимості доказів, отриманих у порядку міжнародної правової допомоги, можливе лише за умови неухильного дотримання положень КПК України, міжнародних договорів та встановлених процедур міжнародного співробітництва у кримінальному судочинстві.

Ключові слова: міжнародна правова допомога, кримінальне провадження, критерії допустимості доказів, джерела кримінального процесуального права, застосування норм кримінального процесуального права, запит про міжнародну правову допомогу, міжнародно-правові договори України, процесуальні дії, уповноважений (центральної) орган.

The article provides a comprehensive analysis of the institution of international legal assistance in criminal proceedings through the lens of ensuring the admissibility of evidence obtained within this form of international cooperation. It is substantiated that the specificity of procedural activities carried out by foreign competent authorities, as well as the complexity of the regulatory framework governing international legal assistance, necessitate a special approach to assessing the compliance of obtained materials with the requirements of the criminal procedural legislation of Ukraine. The provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine establishing general and special criteria for the admissibility of evidence are analyzed, along with the norms of multilateral and bilateral international treaties of Ukraine in the field of international legal assistance. Particular attention is paid to the procedural requirements for drafting and transmitting requests for international legal assistance, the conditions for applying the criminal procedural law of the requesting state during the execution of procedural actions in the territory of the requested state, as well as the importance of clearly formulating such requirements in the content of the request. The problematic aspects of executing requests in states with different legal systems, in particular those of the common law and continental law traditions, which may affect the subsequent procedural assessment of evidence in national criminal proceedings, are revealed. Special attention is also given to determining the proper authorized (central) authorities of Ukraine in the field of international legal assistance and the admissibility of direct communication between the competent authorities of states. It is concluded that ensuring the admissibility of evidence obtained through international legal assistance is possible only provided that the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, international treaties, and established procedures of international cooperation in criminal justice are strictly observed.

Key words: international legal assistance, criminal proceedings, criteria for admissibility of evidence, sources of criminal procedural law, application of criminal procedural law, request for international legal assistance, international legal treaties of Ukraine, procedural actions, authorized (central) body.

Характер процесуальної діяльності, що становить зміст міжнародного співробітництва у формі надання міжнародної правової допомоги (далі – МПД) при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні, а також складність механізму її правового регулювання, обумовлюють специфічний підхід до перевірки отриманих матеріалів на відповідність критеріям допустимості доказів, визначених кримінальним процесуальним законодавством України. Аналіз практики застосування норм КПК, що регулюють цей інститут свідчить про наявність ряду проблемних питань щодо можливості використання у кримінальному провадженні на території України доказів, що були отримані в порядку МПД при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні. За таких умов особливої практичної значущості набуває формування системи критеріїв, за якими має здійснюва-

тися оцінка допустимості доказів, отриманих у такому порядку.

У частині 4 статті 93 КПК передбачено, що докази можуть бути одержані на території іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, що відповідає статті 1 Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах від 20 квітня 1959 р., яка закріплює, що Сторони зобов'язуються надавати одна одній відповідно до положень Конвенції якнайширшу взаємну допомогу в кримінальному переслідуванні правопорушень, покарання яких на момент прохання про надання допомоги, підпадає під юрисдикцію запитуючої сторони [1].

Відповідно до ст. 86 КПК докази визнаються допустимими, якщо вони отримані в порядку, встановленому КПК України (абз. 1 ч. 1 ст. 86 КПК). Недопустимими є докази,

отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини (ч. 1 ст. 87 КПК). Недопустимий доказ не може бути використаний під час прийняття процесуальних рішень, на нього не може посилається суд, ухвалюючи судові рішення (абз. 2 ч. 1 ст. 86 КПК).

Окрім загальних вимог щодо допустимості доказів, законодавець у частині 1 статті 553 КПК передбачив спеціальні, що визначають умови використання у кримінальному провадженні доказів, отриманих від іноземної держави внаслідок виконання запиту про МПД при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні. Зокрема, по-перше, докази та відомості, одержані від запитуваної сторони в результаті виконання такого запиту, можуть бути використані лише в кримінальному провадженні, якого стосувався запит, крім випадків, коли досягнуто домовленості про інше із запитуваною стороною. Це положення відповідає частині 2 статті 26 Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 8 листопада 2001 р., відповідно до якої персональні дані, передані однією Стороною іншій у результаті виконання прохання, надісланого на підставі Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 р. чи будь-якого з Протоколів до неї, можуть використовуватися Стороною, якій такі дані були передані, тільки: а) для цілей провадження, до якого застосовуються Конвенція чи будь-який з Протоколів до неї; б) для інших судових й адміністративних проваджень, безпосередньо пов'язаних з провадженням, зазначеним у підпункті "а"; с) для запобігання безпосередній і серйозній загрозі суспільній безпеці. Однак такі дані можуть використовуватися з будь-якою іншою метою, якщо попередня згода на це надана або Стороною, яка передала ці дані, або суб'єктом даних (ч. 2 ст. 26) [2]. По-друге, відомості, які містяться в матеріалах, отриманих у результаті виконання запиту про МПД, не можуть визнаватися судом допустимими, якщо запит компетентного органу України був переданий запитуваній стороні з порушенням передбаченого порядку, встановленого КПК або міжнародним договором України (ч. 2 ст. 553 КПК).

Слід наголосити, що за загальним правилом запиту про МПД виконуються відповідно до кримінального процесуального законодавства запитуваної сторони. Таке положення містить пункт 1 статті 3 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 року. Останній передбачає, що запитувана Сторона виконує, у передбачений їй законодавством спосіб, будь-які судові доручення, які стосуються кримінальної справи і які надсилаються їй судовими властями запитуючої Сторони з метою забезпечення свідочьких показань або передачі предметів, які є речовими доказами, матеріалів судової справи або документів [2]. Однак, оскільки норми кримінального процесуального законодавства запитуваної держави можуть містити менш розвинену систему гарантій прав учасників кримінального провадження або взагалі не містити спеціальних процедур, передбачених законодавством запитуючої сторони (що в подальшому може призвести до визнання, отриманих в ході виконання запиту про МПД доказів недопустимими), то запитуюча держава може висловити прохання застосувати під час виконання запиту про МПД окремі норми власного кримінального процесуального законодавства. У зв'язку із цим, міжнародними договорами встановлюється виключення із вищезазначеного правила. Так, наприклад, відповідно до статті 7(12) Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 р. запит повинен виконуватися

відповідно до внутрішнього законодавства держави, що отримує запит. Однак, за можливості і якщо це не суперечить національному законодавству держави, що виконує запит, він повинен виконуватися відповідно до процедур, зазначених у запиті [3]. Хоча така норма не зобов'язує державу, що отримує запит, суворо дотримуватися процедур держави, що робить запит, вона заохочує це робити. Подібні положення містяться також у: статті 18 (17) Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. [4], статті 46 (17) Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. [5], статті 9 Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 8 листопада 1990 р. [6], статті 6 Модельного договору про взаємну правову допомогу у кримінальних справах [7]. Крім того, схожі за змістом норми закріплені у більшості двосторонніх міжнародно-правових договорів України. Так, наприклад, відповідно до частини 1 статті 7 Договору між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах при виконанні клопотань про надання правової допомоги запитувана установа застосовує законодавство своєї держави. Однак, на прохання установи, від якої виходить доручення, вона може застосовувати процесуальні норми, вказані запитуючою установою, якщо це не суперечить законодавству запитуючої Договірної Сторони [8].

Аналогічні правила встановлені також на національному рівні, а саме частиною 4 статті 4, пунктом 2 частини 1 статті 558 КПК України. Зокрема, при виконанні на території України окремих процесуальних дій за запитом (дорученням) компетентних органів іноземних держав у рамках міжнародного співробітництва застосовуються положення КПК України. На прохання компетентного органу іноземної держави під час виконання на території України таких процесуальних дій може застосовуватися процесуальне законодавство іноземної держави, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого міжнародного договору України – за умови, що дане прохання не суперечить законодавству України.

Отже, у процесі підготовки запиту про надання МПД з метою забезпечення застосування норм національного кримінального процесуального законодавства запитуючої держави під час виконання процесуальних дій на території запитуваної держави видається необхідним чітко формулювання в тексті запиту прохання про застосування відповідних положень кримінального процесуального законодавства запитуючої держави. У змісті запиту слід докладно викласти (описати) спеціальну (конкретну) процедуру або вимоги, умови, передбачені кримінальним процесуальним законодавством запитуючої держави, роз'яснити зміст процесуальних термінів і понять, які можуть мати інший зміст у кримінальному процесуальному законодавстві запитуваної держави. Обов'язковим додатком до запиту має бути належним чином засвідчений витяг із відповідних положень національного кримінального процесуального законодавства запитуючої держави, що регламентують порядок здійснення запитуваних процесуальних дій. Це забезпечить можливість для запитуваної держави чітко зрозуміти їх правову природу і зміст, співвіднести їх із власним кримінальним процесуальним законодавством та визначити межі допустимого виконання. Саме такі вимоги до запиту про МПД передбачені двосторонніми міжнародно-правовими договорами України з Таїландом, Канадою, США, Бразилією, Єгиптом, Індією, Гонконгом, Іраном, Лівією, Об'єднаними Арабськими Еміратами.

Особливе значення це правило має при отриманні правової допомоги в тих державах, кримінальна процесуальна система яких не належить до європейського

континентального типу. Наприклад, у державах англосаксонського типу права, де діє система загального права, не передбачено провадження формального досудового розслідування, тому допит свідків поза судовою процедурою не проводиться. Працівниками поліції здійснюється опитування і подається короткий звіт про його результати без підпису опитуваного і, як правило, без вказівки часу та місця провадження опитування.

У контексті розгляду питання щодо можливості застосування законодавства запитуючої держави під час виконання запиту про МПД доцільно наголосити, що в межах реалізації цього інституту кримінального процесу допускається проведення виключно тих процесуальних дій, які прямо передбачені відповідними двосторонніми міжнародними договорами між запитуючою та запитуваною державами (за їх наявності). Аналіз договірної бази свідчить, що низка двосторонніх угод (зокрема з Молдовою, Грузією, Литвою, Латвією, Естонією, Монголією, Кубою, Німеччиною, Республікою Корея, Албанією, Угорщиною, Фінляндією, Словацькою Республікою) встановлює вичерпний перелік процесуальних дій, які можуть здійснюватися в порядку надання МПД, що істотно обмежує дискрецію компетентних органів запитуючої сторони при складанні відповідних запитів. Водночас інша група міжнародних двосторонніх договорів передбачає невичерпний характер такого переліку, допускаючи можливість проведення й інших процесуальних дій за умови дотримання визначених договором критеріїв. Зокрема, окремі договори дозволяють здійснення інших процесуальних дій, сумісних із цілями договору (Канада, Індія, Таїланд); таких, що не заборонені законодавством запитуваної держави (Сполучені Штати Америки, Бразилія, Об'єднані Арабські Емірати, Іран, Шрі-Ланка, Греція); передбачених законодавством договірних сторін (В'єтнам, Панама) або таких, що не суперечать законодавству обох договірних сторін (Лівія, Іран, Алжир, Польща).

Особливої уваги заслуговує передбачена в більшості двосторонніх міжнародних договорів можливість надання договірними сторонами одна одній, на запит, інформації про чинне або таке, що діяло раніше, законодавство відповідних держав, а також роз'яснень щодо практики його застосування органами (установами) юстиції. Такий підхід передбачено, зокрема, у договорах України з Грузією, Литвою, Латвією, Естонією, Монголією, Китайською Народною Республікою, В'єтнамом, Німеччиною, Словацькою Республікою та Фінляндією, що сприяє належному розумінню та коректному застосуванню норм іноземного законодавства під час надання МПД.

Таким чином, забезпечення допустимості доказів, отриманих у порядку МПД, потребує комплексного підходу, що передбачає неухильне дотримання як загальних, так і спеціальних вимог до допустимості доказів, закріплених у КПК України, положеннях міжнародних договорів та нормах кримінального процесуального законодавства запитуваної держави.

Окремої уваги заслуговує питання щодо належного суб'єкта збирання доказів в порядку МПД при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні.

Органом, уповноваженим від імені держави направити до іншої держави запит компетентного органу про надання МПД виступає уповноважений (центральный) орган (п. 6 ст. 541 КПК), яким відповідно до КПК України виступає:

– Офіс Генерального прокурора, який звертається із запитом про МПД у кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів, крім досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ), яке у таких випадках здійснює функції центрального органу України (ч. 1 ст. 545 КПК);

– Міністерство юстиції України, яке звертається із запитом судів про МПД у кримінальному провадженні під час судового провадження та розглядає відповідні запити судів іноземних держав (ч. 2 ст. 545 КПК).

Крім того, відповідно до пункту 9 ч. 1 ст. 16 Закону України (далі – ЗУ) «Про НАБУ» одним із обов'язків НАБУ є здійснення міжнародного співробітництва у межах своєї компетенції відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України. НАБУ може від імені України надавати міжнародні доручення щодо проведення оперативно-розшукових та слідчих дій, укладати угоди про співробітництво з питань її повноважень з іноземними і міжнародними правоохоронними органами та організаціями, звертатися від імені України до іноземних державних органів в установленому законодавством України та відповідних держав порядку тощо. Національне бюро може створювати та брати участь у міжнародних слідчих групах відповідно до цього закону та інших законодавчих актів та міжнародних договорів України, залучати до роботи іноземних експертів у боротьбі з корупцією, мати інші повноваження, пов'язані з виконанням нею своїх обов'язків (ч.ч. 2, 3 ст. 17 ЗУ «Про НАБУ») [9].

Водночас слід звернути увагу, що міжнародні договори України не визнають НАБУ центральним органом, уповноваженим від імені держави розглядати запити компетентного органу іншої держави або міжнародної судової установи і вживати заходів з метою його виконання чи направляти до іншої держави запит компетентного органу про надання МПД. Крім того, ЗУ «Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» встановлено, що центральними органами, на які покладаються повноваження згідно з пунктом 1 ст. 29 Конвенції, є Міністерство юстиції України (щодо запитів судів) і Генеральна прокуратура України (щодо запитів органів досудового слідства) [10]. Відповідно до ЗУ «Про ратифікацію Європейської конвенції про правову допомогу у кримінальних справах 1959 р. та Додаткового протоколу 1978 року до Конвенції» від 1 червня 2011 органами, на які покладаються повноваження згідно з п. 1 ст. 15 Конвенції, є Міністерство юстиції України (у справах на стадії судового слідства) і Генеральна прокуратура України (у справах на стадії досудового слідства) [11]. Важливо звернути увагу, що, Офіс Генерального прокурора в статусі центрального органу з виконання міжнародних договорів з питань кримінального судочинства визначає не лише КПК України, а й більшість двосторонніх міжнародних договорів України. Частиною 4 ст. 9 КПК України передбачено, що у разі якщо норми КПК України суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого з надана Верховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору України.

Таким чином, хоча НАБУ відповідно до КПК України та ЗУ «Про НАБУ» наділене розширеними повноваженнями у сфері міжнародного співробітництва, чинні міжнародні договори України не закріплюють за ним статусу уповноваженого центрального органу з надання МПД у кримінальному провадженні. Такий статус, згідно з нормами багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів, ратифікованих Україною належить виключно Офісу Генерального прокурора на стадії досудового розслідування та Міністерству юстиції України на стадії судового провадження.

У зв'язку з цим реалізація процесуальних повноважень щодо збирання доказів у межах МПД має здійснюватися із неухильним дотриманням визначеної міжнародними договорами процедурної моделі взаємодії через уповноважені центральні органи. Відхід від такого порядку, зокрема шляхом фактичного перебрання функцій уповноваженого центрального органу суб'єктами, які не наділені відповідним статусом, створює загрозу порушення принципу верховенства права та може зумовити негативні про-

цесуальні наслідки у вигляді визнання отриманих доказів недопустимими, а також порушення Україною своїх міжнародних зобов'язань у сфері кримінального судочинства.

Якщо КПК України або чинним міжнародним договором України передбачено інший порядок зносин, на визначений цими законодавчими актами орган поширюються повноваження, передбачені частинами 1, 2 ст. 545 КПК (ст. 545 КПК). Наприклад, частиною 5 ст. 544 КПК передбачений ускладнений порядок зносин між сторонами, коли за відсутності міжнародного договору з відповідною державою уповноважений центральний орган України надсилає запит про надання МПД до Міністерства закордонних справ України (далі – МЗС України) для подальшого передання його компетентному органу запитуваної сторони дипломатичним шляхом. Відповідно в такому разі суб'єктом МПД стає МЗС України. Спрощений порядок, який також передбачений у КПК, включає у сферу надання МПД при кримінальному провадженні консульські установи або дипломатичні представництва інших держав в Україні, які мають право самостійно, не зносячись із уповноваженим центральним органом іноземної держави, одержувати на добровільній основі пояснення, речі, документи від громадян держави, яку вони представляють, а також вручати документи таким особам (ст. 547 КПК).

Деякі двосторонні міжнародні договори України про правову допомогу також передбачають можливість спрощеного порядку зносин державних органів. Так, наприклад, згідно із статтею 3 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах в розумінні цього договору центральними органами є: з боку України – Міністерство юстиції та Генеральна прокуратура, а з боку Республіки Польщі – Міністерство юстиції. Центральні органи можуть домовитися, що установи юстиції Договірних Сторін зносяться між собою безпосередньо [12]. У розвиток цих домовленостей 10.11.1998 р. було підписано Угоду між Генеральною прокуратурою України і Міністерством юстиції Республіки Польща на виконання статті 3 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24.05.1993 р., згідно із статтею 1 якої при виконанні клопотань про правову допомогу у кримінальних справах без участі повноважних представників запитуваної Сторони і передачу кримінального переслідування обласні та привітряні до них прокуратури України, з одного боку, та воєводські прокуратури Республіки Польща, з другого боку, зносяться між собою безпосередньо. Клопотання про надання правової допомоги передаються обласними прокуратурами та воєводськими прокуратурами на адреси тих воєводських (обласних) прокуратур, компетенція яких поширюється на територію, де повинні виконуватися дії (ст. 2) [13].

Відповідно до п. 1 наказу Генерального прокурора України № 27 від 16.11.1998 р. «Про забезпечення виконання органами прокуратури України Угоди між Генеральною прокуратурою України і Міністерства юстиції Республіки Польща на виконання ст. 3 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24.05.1993 р.» прокурорам Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя та військовим прокурорам регіонів України надано право безпосереднього звернення до воєводських прокурорів Республіки Польща з клопотаннями у кримінальних справах (про виконання процесуальних дій; передачу кримінального переслідування; витребування або вручення документів; надання необхідної для розслідування інформації стосовно осіб, установ або обставин, що підлягає з'ясуванню), нагляд за додержанням законності при розслідуванні яких належить до їх компетенції [14].

Спрощений порядок зносин встановлений також із Республікою Молдовою [15]. Зокрема, відповідно до частини 3 ст. 3 Договору між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13 грудня 1993 р. центральні органи (з боку України – Міністерство юстиції та Генеральна прокуратура, а з боку Республіки Молдова – Міністерство юстиції та Прокуратура Республіки Молдова (ч. 2 ст. 3)) можуть домовитися, що установи юстиції Договірних Сторін зносяться між собою безпосередньо [16]. У розвиток цих домовленостей 13 грудня 1993 р. було підписано Угоду між Генеральною прокуратурою України та Генеральною прокуратурою Республіки Молдова на виконання статті 3 Договору між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13 грудня 1993 р., згідно із статтею 1, 2 якої обласні та привітряні до них прокуратури України (надалі – обласні прокуратури України) та Генеральна прокуратура Республіки Молдова під час виконання клопотань про надання правової допомоги в кримінальних справах і перейняття кримінального переслідування зносяться між собою безпосередньо, за винятком випадків, передбачених статтями 4 та 7 цієї Угоди. Вказаний порядок застосовується при передачі клопотань органів розслідування Договірних Сторін про надання правової допомоги в кримінальних справах та передачу кримінального переслідування, а також повідомлень про вчинення злочинів і звернень громадян про порушення прав та законних інтересів, допущені під час розслідування на території Договірної Сторони (ст. 1). Клопотання про надання правової допомоги передається Генеральною прокуратурою Республіки Молдова на адресу обласної прокуратури України, компетенція якої поширюється на територію, де підлягають виконанню запитувані дії. Обласна прокуратура України передає клопотання про надання правової допомоги на адресу Генеральної прокуратури Республіки Молдова (ст. 2) [17].

Відповідно до п. 1 наказу Генерального прокурора України «Про забезпечення виконання органами прокуратури України Угоди між Генеральною прокуратурою України та Генеральною прокуратурою Республіки Молдова на виконання статті 3 Договору між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13 грудня 1993 року» від 19.07.2010 р. № 42 прокурорам Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя, військовим прокурорам регіонів та Військово-Морських Сил України надано право безпосереднього звернення до Генеральної прокуратури Республіки Молдова з клопотаннями у кримінальних справах, нагляд за додержанням законності при розслідуванні яких відноситься до їх компетенції. Право безпосереднього звернення до Генеральної прокуратури Республіки Молдова поширюється на клопотання про: виконання процесуальних дій; передачу кримінального переслідування; витребування або вручення документів; надання необхідної для розслідування інформації стосовно осіб, установ або обставин, що підлягають з'ясуванню; повідомлення про вчинення злочинів і звернення громадян про порушення прав та законних інтересів [18].

Отже, безпосередні зносини компетентних державних органів при наданні правової допомоги у кримінальних справах допускаються лише в тих випадках, коли така можливість прямо передбачена відповідними міжнародними договорами. Ця процедура значно полегшує співробітництво у цій галузі, підвищує його ефективність і дає можливість правоохоронним органам вчасно вирішувати поставлені перед ними завдання.

Окремої уваги потребує положення окремих двосторонніх міжнародно-правових договорів, якими прямо встановлюється заборона використання їх норм будь-якими

приватними особами як самостійної правової підстави для одержання, приховування або вилучення доказів, а також для перешкоджання виконанню запитів про міжнародну правову допомогу. Відповідні застереження, зокрема, закріплено у договорах, укладених із Спеціальним адміністративним районом Гонконг, Панамою та США, що підкреслює виключно міждержавний характер зобов'язань, передбачених такими міжнародними угодами.

Підсумовуючи все вищевикладене, можна стверджувати, що інститут міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні є важливим елементом механізму міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства та водночас джерелом підвищення процесуальних ризиків щодо допустимості доказів. Докази, отримані в порядку міжнародної правової допомоги, підлягають оцінці з урахуванням як загальних вимог допустимості, визначених КПК України, так і спеціальних процедурних правил, передбачених міжнародними

договорами України. Ключовим чинником забезпечення допустимості таких доказів є належне дотримання процедури направлення та виконання запитів про міжнародну правову допомогу, зокрема щодо визначення уповноважених центральних органів, форми та змісту запиту, а також чіткого формулювання вимог щодо застосування кримінального процесуального законодавства запитуючої держави. Відмінності між правовими системами держав, особливо англосаксонського та континентального типу, можуть істотно впливати на процесуальний статус отриманих матеріалів та потребують урахування на етапі підготовки запиту. Недотримання встановлених процедур міжнародної правової допомоги створює ризик визнання доказів недопустимими та порушення міжнародних зобов'язань України, тоді як системний і зважений підхід до реалізації цього інституту сприяє підвищенню ефективності кримінального провадження та забезпеченню принципу верховенства права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 квіт. 1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036 (дата звернення: 21.12.2025).
2. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 8 листоп. 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_518 (дата звернення: 21.12.2025).
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 груд. 1988 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096 (дата звернення: 21.12.2025).
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листоп. 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789 (дата звернення: 21.12.2025).
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовт. 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 21.12.2025).
6. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 8 листоп. 1990 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_029 (дата звернення: 21.12.2025).
7. Модельний договір про взаємну правову допомогу у кримінальних справах: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 45/117 від 14 груд. 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_334 (дата звернення: 21.12.2025).
8. Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13 груд. 1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_604 (дата звернення: 21.12.2025).
9. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 21.12.2025).
10. Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України від 18 жовт. 2006 р. № 252-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/252-16> (дата звернення: 21.12.2025).
11. Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1959 р., та Додаткового протоколу 1978 р.: Закон України від 01 черв. 2011 р. № 3449-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3449-17> (дата звернення: 21.12.2025).
12. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах: міжнародний договір від 24 трав. 1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_174 (дата звернення: 21.12.2025).
13. Угода між Генеральною прокуратурою України і Міністерством юстиції Республіки Польща на виконання статті 3 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24 трав. 1993 р.: Угода від 10 листоп. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/616_013 (дата звернення: 21.12.2025).
14. Про забезпечення виконання органами прокуратури України Угоди між Генеральною прокуратурою України і Міністерством юстиції Республіки Польща на виконання ст. 3 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24 трав. 1993 р.: наказ Генерального прокурора України від 16 листоп. 1998 р. № 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0027900-98#Text> (дата звернення: 21.12.2025).
15. Угода між Генеральною прокуратурою України та Генеральною прокуратурою Республіки Молдова на виконання статті 3 Договору між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13 грудня 1993 року: Угода від 16.07.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/498_143 (дата звернення: 21.12.2025).
16. Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13 грудня 1993 р. // *Офіційний вісник України*. 2006. № 44. Ст. 2948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_604#Text (дата звернення: 21.12.2025).
17. Угода між Генеральною прокуратурою України та Генеральною прокуратурою Республіки Молдова на виконання статті 3 Договору між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13 грудня 1993 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 55. С. 2847. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/498_143 (дата звернення: 21.12.2025).
18. Наказ Генеральної прокуратури України від 19.07.2010 № 42 «Про забезпечення виконання органами прокуратури України Угоди між Генеральною прокуратурою України та Генеральною прокуратурою Республіки Молдова на виконання статті 3 Договору між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13 грудня 1993 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0042900-10#Text> (дата звернення: 21.12.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.11.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025
 Дата публікації: 31.12.2025